

ประวัติการพิมพ์หนังสืออนุรักษ์งานศพ

ประวัติและพัฒนาการการจัดพิมพ์หนังสืออนุรักษ์งานศพ

ประเพณีการแจกของชำร่วยแก่ผู้ไปร่วมงานการกุศล หรืองานพิธีต่าง ๆ มีมาตั้งแต่สมัยโบราณของที่แจกนั้นจะแตกต่างกันตามฐานะของเจ้าภาพ ถ้าเจ้าภาพฐานะดี ของชำร่วยก็มักจะมีราคา เช่น คลับนาค เงิน เสื้อผ้าห่มชุด เป็นต้น ส่วนงานพระศพเจ้านายก็จะพระราชทานสลอกแก่ผู้ไปร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพให้ไปขึ้นเอาสิ่งของตามหมายเลขที่มีอยู่ในสลอกนั้น ของชำร่วยที่นิยมแจกกันคือ ผ้าเช็ดหน้า ไม้แคะหู หรือของกระจุกกระจิกอื่น ๆ

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณเป็นผู้ริเริ่มพิมพ์หนังสือแจกเป็นของชำร่วย เนื่องในงานฉลองเลื่อนอิสริยยศจากกรมหมื่นอักษรสาสนโสภณมาเป็นกรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ เมื่อพ.ศ. 2419 หนังสือที่พิมพ์แจกในงานมงคลครั้งนั้นคือ หนังสือเรื่อง นนทกปกรณัม พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงในพระบรมมหาราชวัง เมื่อพ.ศ. 2419 เพราะพระองค์ทรงกำกับงานโรงพิมพ์หลวงมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สงวน อ้นคง 2529: 164-166)

ต่อมาในงานขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2422 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้พิมพ์หนังสือพระราชทานหนังสือเรื่อง นิทราชาคริต เป็นของชำร่วยแก่พระบรมวงศานุวงศ์ที่มาถวายพระพรในวันขึ้นปีใหม่นั้น (อัมพร หาญญา 2506: 30)

ในพ.ศ. 2423 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พิมพ์หนังสือเรื่อง สาราธานปริยายกถามรรค ขึ้นเพื่อพระราชทานแจกจ่ายทั่วไป เนื่องในการพระราชกุศลงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทกุมารีรีรีร์ณ์ พระบรมราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรรณาภรณ์เพชรรัตน์ ณ ท้องสนามหลวง มีเนื้อเรื่องเป็นบทสวดมนต์ พระสูตร และพระปริตรต่าง ๆ ซึ่งเดิมจารึกลงในใบลานด้วยอักษรขอม มาพิมพ์เป็นอักษรไทยจำนวน 10,000 ฉบับ พิมพ์ที่โรงพิมพ์หลวงภายในพระบรมมหาราชวัง นับเป็นหนังสืออนุรักษ์งานศพซึ่งเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย (ปรีญา ธาตุคาเชช 2530: 33)

ความนิยมในการพิมพ์หนังสือแจกได้แพร่หลายมากขึ้น เช่น เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง เพ็ญกุล) ได้พิมพ์หนังสือแจกเนื่องในโอกาสทำบุญอายุครบ 70 ปี หนังสือที่แจกคือ เรื่อง พระรัตนไตร เมื่อพ.ศ. 2432 พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมไปรษณีย์โทรเลขสยาม (อัมพรทิชระระ 2527: 5) พระบรมวงศานุวงศ์ เช่น สมเด็จเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ก็ทรงโปรดจัดพิมพ์หนังสือธรรมะเล่มเล็ก ๆ เป็นของขวัญแก่ผู้มาร่วมงาน ซึ่งพระองค์ทรงเป็นเจ้าของภาพเสมอ (อัมพร หาญภา 2506: 31)

ต่อมาเมื่อพ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ตั้งหอพุทธศาสนสังคหะขึ้น ณ พระที่นั่งทรงธรรมชั้นในวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพุทธศาสนาทุก ๆ ภาษา เข้าไว้ด้วยกัน กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ผู้ทรงอำนวยการหอพุทธศาสนสังคหะในระยะนั้นได้จัดให้ทำบุญขึ้นหนังสือ และสิ่งของที่ได้รับมาเก็บรักษาไว้ และได้ริเริ่มพิมพ์หนังสือเก่าจำหน่ายในการกุศลคือ หนังสือสวดมนต์ ซึ่งกรมหมื่นพงษาดิศรมหิป พิมพ์ถวายพระนางเจ้าสุชุมาลมารศรี ในงานศพเจ้าคุณจอมมารคาสาลี จำนวน 1,000 เล่ม เมื่อปีฉลู พ.ศ. 2444 (หอสมุดแห่งชาติ 2528: 32-33)

นอกจากนี้กรมพระสมมตอมรพันธุ์ยังได้ชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการให้นำหนังสือเก่าในหอพุทธศาสนสังคหะมาพิมพ์แจกเป็นของขวัญในงานกุศลต่าง ๆ โดยทางหอพุทธศาสนสังคหะจะเรียกเก็บค่าภาคหอบเป็นหนังสือร้อยละยี่สิบ หนังสือที่ได้รับนั้นหอพุทธศาสนสังคหะจะแบ่งไปให้หอพระสมุดวชิรญาณส่วนหนึ่ง และแจกไปตามวัดต่าง ๆ เพราะเป็นหนังสือทางพุทธศาสนา (วรพจน์ วีรผลิน 2528: 105,117)

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์แจกในระยะแรก ๆ นั้น ส่วนใหญ่พิมพ์แจกในงานพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ และงานศพข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เท่านั้น และเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาเหมือนกัน กล่าวคือ เป็นหนังสือสวดมนต์ หรือหนังสือเทศน์ เพราะเป็นความนิยมว่าได้กุศลแรง (เพื่อนสารคดี 2522: 8) เหตุผลอีกประการหนึ่งเป็นเพราะว่าในสมัยนั้นโรงพิมพ์ส่วนใหญ่จะพิมพ์เฉพาะตำรากฎหมาย หรือตำราเรียน ส่วนที่เป็นหนังสืออ่านเล่นก็มีแต่หนังสือประโลมโลก หรือเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานคำกลอน ฯลฯ (พระยาอนุমানราชธน 2510: 457-458)

ในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในวงการวรรณกรรม เนื่องจากมีนักเรียนที่ไปศึกษาต่ออย่างต่างประเทศ โดยเฉพาะในทวีปยุโรป เมื่อได้เดินทางกลับเมืองไทยแล้วก็นำเอาอารยธรรมตะวันตกด้านต่างๆ ตลอดจนแบบแผนการประพันธ์แนวใหม่ อาทิ เรื่องสั้น บทละคร และนวนิยาย เข้ามาเผยแพร่ ด้านการศึกษาภายในเมืองไทยในระยะนั้นก็เจริญขึ้น ทำให้มีผู้สนใจการอ่านและการเขียนหนังสืออย่างกว้างขวาง ในด้านการประพันธ์เริ่มเปลี่ยนแนวจากร้อยกรองเป็นร้อยแก้วและเปลี่ยนความนิยมจากนวนิยายอิงพงศาวดารจีน และเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องแปลบันเทิงคดีภาษาตะวันตก เรื่องอ่านเล่นในลักษณะเรื่องสั้นและนวนิยาย (สุพรรณี วราทร 2516: 71 อ้างถึงใน ปรียา ธาดาเศษ 2530: 32-33) ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าลูกเธอกรมขุนสุพรรณภาควดี (พระองค์เจ้าหญิงศรีวิชัยลักษณ์) ในพ.ศ. 2447 ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงรับเป็นธุระแปลหนังสือ นิบาตชาดก เพื่อจัดพิมพ์แจกเป็นของขวัญ โดยใช้นั่งหนังสือต้นฉบับภาษาอังกฤษของ T.W. Rhys Davids โดยมีสมเด็จพระยาตราจรงราชานุภาพ รับหน้าที่ตรวจทาน แล้วมอบหมายให้หลวงคำจรงธรรมสาร เจ้าของโรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ จัดพิมพ์ครั้งแรก 4,000 เล่ม (ปรียา ธาดาเศษ 2530: 39) ตามพระราชดำริที่ปรากฏในหนังสือ นิบาตชาดก ว่า การพิมพ์หนังสือสวดมนต์ หนังสือเทศน์ถวายพระสงฆ์ และแจกแก่ผู้ไปช่วยในงานศพนั้น ถ้าสอบถามผู้ได้รับแจกแล้วส่วนใหญ่ไม่ได้อ่าน เพราะเป็นเรื่องแห้งแล้ง ถ้าเป็นนิทานคนจะชอบอ่านมากกว่า พระองค์จึงเห็นว่าควรจะพิมพ์หนังสือประเภทนิทานแจกในงานศพ พระราชดำรินับเป็นเริ่มแรกที่ขยายขอบเขตเนื้อหาของหนังสือที่พิมพ์แจกออกไป (นวลจันทร์ รัตนากร และคนอื่นๆ 2524: 95-96) และได้มีผู้เจริญรอยพระราชอัธยาศัยพิมพ์หนังสือ นิบาตชาดก ภาคต่อ ๆ มาจนครบ (อัมพร หาญนภา 2506: 33)

ต่อมา พ.ศ. 2448 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนครขึ้น โดยรวมหอสมุดซึ่งแยกออกเป็น 3 หอ ในเวลานั้น คือ หอพระมณเฑียรธรรม หอพระสมุดวชิรญาณ และหอพุทธสาสนสังคหะ เข้าด้วยกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งกรรมการชุดแรกคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ยังไม่เสด็จดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เป็นสภานายก มีกรรมสัมปาทิก 4 ท่าน คือ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กรมพระยาตราจรงราชานุภาพ พระยาประชาภิจักรจักร และพระยาโบราณราชธานินทร์ (หอสมุดแห่งชาติ 2528: 33)

หอพระสมุดสำหรับพระนคร นอกจากจะรวบรวมหนังสือโบราณอันล้ำค่าแล้วงานที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดพิมพ์หนังสือเพื่อให้มีหนังสือตีพิมพ์ขึ้น เมื่อกรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงเป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ระหว่างพ.ศ. 2454-2458 ได้ทรงนำวิธีพิมพ์หนังสืออย่างหอพุทธศาสนสังฆะมาชักชวนผู้มีศรัทธาพิมพ์หนังสือแจกการกุศลในงานมงคล หรืองานศพต่อไป โดยหอพระสมุดสำหรับพระนครรับเป็นธุระจัดหาเรื่อง จัดการพิมพ์ให้หรือเจ้าภาพจะรับผิดชอบไปพิมพ์เองก็ได้ แต่ทั้งสองกรณีต้องให้ค่าภาคหอตามอัตราร้อยละสิบ และในการพิมพ์หนังสือของหอพระสมุดสำหรับพระนครแจกในงานศพสมัยนั้น กรมพระสมมตอมรพันธุ์มักทรงเขียนคำนำ และประวัติของผู้ตายให้ด้วย (วราพจน์ วีรผลิน 2525: 195-198)

หลังจากที่กรมพระสมมตอมรพันธุ์สิ้นพระชนม์ เมื่อพ.ศ. 2458 แล้ว สมเด็จพระยามกุฎราชกุมารได้ทรงดำเนิงานตรวจสอบชำระ และชักชวนผู้มีจิตศรัทธาให้จัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ในหอพระสมุดสำหรับพระนครแจกเป็นการกุศล เพื่อรักษาต้นฉบับไว้ และเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนเป็นวิทยาทานต่อมา (นวลจันทร์ รัตนากร 2524: 94) และสมเด็จพระยามกุฎราชกุมารทรงออกสาคะในการเลือกเรื่องเป็นอย่างดี เพื่อให้เป็นที่พอใจของผู้จัดพิมพ์และผู้ที่ได้รับแจก บางครั้งก็ทรงชำระหนังสือเก่าที่หายาก ซึ่งยังไม่เคยจัดพิมพ์มาพิมพ์ให้เผยแพร่ โดยทรงนิพนธ์คำอธิบายหรือประวัติของหนังสือ เกร็ดความรู้เกี่ยวกับหนังสือเพิ่มเติมไว้ตอนต้น บางครั้งก็มอบหมายให้ผู้รู้เรื่องนั้น ๆ แต่งขึ้น เพื่อจะได้นำมาจัดพิมพ์ในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง และบางครั้งเมื่อหาเรื่องที่เหมาะสมกับความประสงค์ของผู้พิมพ์ไม่ได้ พระองค์ก็ทรงนิพนธ์เองก็มี (เอมอร เจริญรัต 2511: 70, 118)

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์แจกในระยะแรก เป็นหนังสือที่มีแต่เนื้อหา เรื่องราว ไม่มีผลงานต่าง ๆ ของผู้ตาย กับรวมคำไว้อาลัยของบรรดาญาติมิตรเหมือนกับในปัจจุบัน หนังสืออนุสรณ์งานศพที่จัดทำเป็นชีวประวัติผู้ตายเล่มแรกคือ ศรีสุนทรานุประวัติ ซึ่งเป็นประวัติของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เจ้ากรมอาลักษณ์ในรัชกาลที่ 5 พิมพ์ที่โรงพิมพ์

บำรุงนุกุลกิจ เมื่อพ.ศ. 2438 จำนวน 3,000 ฉบับ หนังสือชีวประวัติและผลงานของผู้ตาย เล่มที่สอง ได้แก่ ชีวประวัติของพระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค) ซึ่งพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ เมื่อพ.ศ. 2456 เมื่อมีผู้พิมพ์ชีวประวัติของผู้ตายแจกในงานศพขึ้นจึงเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นจัดทำชีวประวัติของผู้ตายแทนหนังสืออื่น ๆ (นวลจันทร์ รัตนากร 2524: 93) และการเรียบเรียงชีวประวัติของผู้ตายมาลงพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ รวมทั้งเนื้อเรื่องก็เป็นที่ยอมรับหลาย สำหรับหนังสือของหอพระสมุดสำหรับพระนคร สมเด็จพระมหาคางราชานุภาพทรงสืบทอดคนโยบายที่กรมพระสมมตอมรพันธุ์เริ่มไว้ คือ นิพนธ์ชีวประวัติของผู้ตายที่ทรงรู้จักคุ้นเคยให้ ส่วนผู้ที่ไม่คุ้นเคยก็ให้เจ้าภาพส่งประวัติมาลงพิมพ์และทรงเป็นผู้ริเริ่มนำภาพถ่ายของผู้วายชนม์มาพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์งานศพด้วย (พระยาอนุমানราชธน 2510: 454)

หนังสืออนุสรณ์งานศพที่หอพระสมุดสำหรับพระนครจัดพิมพ์ให้ นอกจากเรื่องทางพุทธศาสนาแล้ว เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ พงศาวดาร โบราณคดี เป็นต้น เรื่องพงศาวดารที่พิมพ์แจกในงานศพเป็นครั้งแรกคือ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช พิมพ์ในงานพระเมรุพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ชั้น 3) กรมหลวงวรเสฐสุตา พระอรรคชายาเธอพระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค กรมขุนอรรควรรราชกัญญา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร กรมขุนหิจรเจษฎจันทร์ และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้าเยาวมาลณกุล กรมขุนสวรรคโลกย์ลักษณวดี ณ ท้องสนามหลวง พิมพ์จำนวน 3,000 เล่ม เมื่อพ.ศ. 2455 (สงวน อ้นคง 2529: 172) และได้พิมพ์หนังสือ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 1 แจกในงานศพเป็นครั้งแรก เมื่อปีพ.ศ. 2457 เนื่องในงานพระศพของหม่อมเจ้าคณัศวรรุช จักรพันธุ์ และได้พิมพ์ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 2 และภาคที่ 3 ในงานศพของ พักทอง ราชนิกุล และหม่อมเจ้าอรชร คามลำคับ ต่อมาก็ได้มีผู้ขออนุญาตจัดพิมพ์ ประชุมพงศาวดาร ในภาคต่าง ๆ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานศพเป็นจำนวนมาก (เรณู ศรีสุนทร 2528: 24)

นอกจากนี้พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาคางราชานุภาพเองก็มีผู้นิยมพิมพ์เป็นหนังสือในงานศพอย่างแพร่หลาย เช่น ชุมมนิพนธ์ หรือประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด ซึ่งให้ความรู้ทั้งในด้านโบราณคดี วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี การปกครอง การศาสนา คำนาน ฯลฯ พระนิพนธ์เรื่องสำคัญ ซึ่งได้จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อพ.ศ. 2487 สำหรับแจกใน

งานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพเอง คือ นิทานโบราณคดี
(เอมอร เจริญรัต 2511: 101-144)

สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์ (2518: 470-472) ได้สำรวจเนื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพ
ที่พิมพ์ในระหว่างปีพ.ศ. 2501-2510 พบว่าปริมาณการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพในช่วง 10 ปี
มีจำนวน 4,329 ชื่อเรื่อง ซึ่งเป็นเรื่องที่คัดลอกต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ 898 ชื่อเรื่อง
และเรื่องที่ได้จากแหล่งอื่น ๆ 3,431 ชื่อเรื่อง หนังสืออนุสรณ์งานศพมีเนื้อหาทางด้านศาสนา
มากที่สุด คือ 1,567 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 36.13) รองลงมาสังคมศาสตร์ 898 ชื่อเรื่อง
(ร้อยละ 19.38) ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ 485 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 11.20)
วิทยาศาสตร์ประยุกต์ 425 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 9.82) วรรณคดี 416 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ
9.61) ปรัชญา 200 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 4.62) เบ็ดเตล็ด 155 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 3.58)
ศิลปะและการบันเทิง 144 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 3.33) ภาษาศาสตร์ 45 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ
1.04) และวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ 30 ชื่อเรื่อง (ร้อยละ 0.69)

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพทั้ง 10 ด้าน แยกออกเป็นเรื่องย่อย ๆ ตามลำดับ
มาน้อยดังนี้

	จำนวน	ร้อยละ
พุทธศาสนา	1,552	35.9
วรรณคดีไทย	386	8.92
ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย	375	8.66
แพทยศาสตร์	237	5.47
ชีวประวัติ	215	4.97
อาเซียนสมัยปัจจุบัน	143	3.30
ชุมชนนิพนธ์	125	2.89
ภูมิศาสตร์และการท่องเที่ยว	118	2.73
กฎหมาย	111	2.56
เศรษฐศาสตร์	100	2.31
จริยศาสตร์	96	2.21

	จำนวน	ร้อยละ
รัฐประศาสนศาสตร์	95	2.19
เกษตรศาสตร์	85	1.96
คห เศรษฐศาสตร์	79	1.82
รัฐศาสตร์	60	1.39
จิตวิทยาแขนงต่าง ๆ	53	1.22
ภาษาไทย	41	0.95
ศิลปะ (ไทย)	39	0.90
การศึกษา	38	0.88
สถาปัตยกรรม	37	0.85
จิตวิทยา	32	0.74
สังคมสงเคราะห์ศาสตร์	31	0.72
การพาณิชย์	25	0.58
วรรณคดี (ทั่ว ๆ ไป)	25	0.58
สังคมศาสตร์	24	0.55
สารานุกรมทั่ว ๆ ไป	23	0.53
ดนตรี	22	0.51
การบันเทิง	20	0.46
ทฤษฎีของอภิปรัชญา	15	0.35
ประติมากรรม	14	0.32
วิศวกรรมศาสตร์	10	0.23
วิทยาศาสตร์ชีวภาพ	7	0.16
จิตรกรรม	4	0.09
ธรณีวิทยา	3	0.07
มัณฑศิลป์และการวาดเขียน	3	0.07
ปรัชญา (ทั่ว ๆ ไป)	2	0.05
ศาสนาธรรมชาติ	2	0.05
พฤกษศาสตร์	2	0.05

	จำนวน	ร้อยละ
โรงงานอุตสาหกรรม	2	0.05
ยุโรปสมัยปัจจุบัน	1	0.02
บรรณานุกรม	1	0.02
บรรณารักษศาสตร์	1	0.02
ปรัชญาตะวันออกและโบราณ	1	0.02
ปรัชญาสมัยปัจจุบัน	1	0.02
คัมภีร์ไบเบิล	1	0.02
คณิตศาสตร์	1	0.02
เคมี โลหวิทยา	1	0.02
สัตวศาสตร์	1	0.02
วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (ทั่ว ๆ ไป)	1	0.02
อเมริกาเหนือสมัยปัจจุบัน	1	0.02

อรุณ สุภัทรรากุล (2518: 525-527) ได้สำรวจเนื้อหาหนังสืออนุสรณ์งานศพที่พิมพ์ในระหว่างปีพ.ศ. 2511-2515 พบว่าปริมาณการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพตลอด 5 ปี มีจำนวน 5,644 ชื่อเรื่อง มีเนื้อหาด้านต่าง ๆ คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ ตามลำดับมากที่สุดได้ดังนี้ ศาสนา ร้อยละ 42.37 วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ร้อยละ 14.43 สังคมศาสตร์ ร้อยละ 14.29 ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ร้อยละ 10.08 วรรณคดี ร้อยละ 6.46 ศิลปะและการบันเทิง ร้อยละ 3.61 ปรัชญา ร้อยละ 3.51 เบ็ดเตล็ด ร้อยละ 2.98 ภาษาศาสตร์ ร้อยละ 1.15 และวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ ร้อยละ 1.12

เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพทั้ง 10 ด้าน แยกออกเป็นเรื่องย่อย ๆ ตามลำดับมากที่สุด ดังนี้

	จำนวน	ร้อยละ
พุทธศาสนา	2,376	42.10
แพทยศาสตร์	491	8.70
วรรณคดีไทย	325	5.76

	จำนวน	ร้อยละ
ชนบทธรรมเนี่ยมและประเพณีไทย	323	5.72
ชีวประวัติ	271	4.80
คหเศรษฐศาสตร์	171	3.03
ภูมิศาสตร์และการท่องเที่ยว	159	2.82
ชุมนุมนิพนธ์	150	2.66
อาเซียนสมัยปัจจุบัน	137	2.43
กฎหมาย	131	2.32
จิตวิทยาแขนงต่าง ๆ	125	2.21
เกษตรศาสตร์	90	1.58
รัฐประศาสนศาสตร์	89	1.58
เศรษฐศาสตร์	77	1.36
การศึกษา	63	1.12
ภาษาไทย	59	1.05
ศิลปะ (ไทย)	52	0.92
จริยศาสตร์	52	0.92
การบันเทิง	47	0.83
ดนตรี	39	0.69
รัฐศาสตร์	39	0.69
วรรณคดี (ทั่ว ๆ ไป)	32	0.57
การพาณิชย์	30	0.53
สังคมศาสตร์ (ทั่ว ๆ ไป)	26	0.46
สังคมสงเคราะห์	26	0.46
ธุรกิจและวิธีการเกี่ยวกับธุรกิจ	26	0.46
วิศวกรรมศาสตร์	25	0.44
สถาปัตยกรรม	25	0.44
พฤกษศาสตร์	18	0.32
ประติมากรรม	17	0.30

	จำนวน	ร้อยละ
จิตวิทยา	12	0.21
มัณฑศิลป์และการวาดเขียน	12	0.21
เทววิทยาเชิงคณิตศาสตร์	9	0.16
ธรณีวิทยา	9	0.16
คาราศาสตร์	9	0.16
สถาปัตยกรรมนอกอาคารและ ศิลปะสาธารณะสถาน	9	0.16
วารสารศาสตร์	8	0.14
อุตสาหกรรมเคมี	8	0.14
ทฤษฎีของอภิปรัชญา	7	0.12
วิทยาศาสตร์ชีวภาพ	7	0.12
วรรณคดีอังกฤษ	7	0.12
ภาษาอังกฤษ	6	0.11
สัตวศาสตร์	6	0.11
วิทยาศาสตร์ (ทั่ว ๆ ไป)	5	0.09
บรรณารักษศาสตร์	4	0.07
สารานุกรมทั่ว ๆ ไป	4	0.07
ศาสนารวมชาติ	4	0.07
เคมี โลหวิทยา	4	0.07
สถิติ	3	0.05
คณิตศาสตร์	3	0.05
ปรัชญาตะวันออกและโบราณ	2	0.03
การก่อสร้าง	2	0.03
จิตรกรรม	2	0.03
ยุโรปสมัยปัจจุบัน	2	0.03
บรรณานุกรม	1	0.02
สมาคมและพิพิธภัณฑที่ทั่ว ๆ ไป	1	0.02

	จำนวน	ร้อยละ
ศาสนา (ทั่ว ๆ ไป)	1	0.02
ฟิลิกส์	1	0.02
ปชีววิทยา	1	0.02
วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (ทั่ว ๆ ไป)	1	0.02
โรงงานอุตสาหกรรม	1	0.02
การถ่ายรูป	1	0.02
วรรณคดีฝรั่งเศสและกลุ่มฝรั่งเศส	1	0.02

การจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ

ในปัจจุบันหอสมุดแห่งชาติยังคงดำเนินนโยบายในการรับเป็นผู้หาเรื่อง และจัดการพิมพ์หนังสือแจกเป็นการกุศล ทั้งงานมงคลและงานศพสืบต่อมา โดยมีกองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นผู้รับผิดชอบในการหาต้นฉบับให้แก่ผู้ที่มาขออนุญาตพิมพ์ ส่วนเนื้อหาที่นำมาพิมพ์ก็ขยายออกไปครอบคลุมในสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น เช่น ความรู้ทั่วไป ปรัชญา ศาสนา สังคมศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ ศิลปกรรมและการบันเทิง วรรณคดีและประวัติศาสตร์ ฯลฯ

โดยทั่วไป การคัดเลือกเรื่องมาพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพในปัจจุบันจะเป็นลักษณะดังนี้

1. เป็นเรื่องที่ผู้ตายสนใจในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เช่น ผู้ตายเป็นผู้สนใจเกี่ยวกับธรรมะ อาหาร ต้นไม้ กีฬา คณิตศาสตร์ ศิลปะ ฯลฯ ผู้จัดพิมพ์ก็หาเรื่องนั้น ๆ มาพิมพ์
2. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภูมิลำเนาเดิมของผู้ตาย หรือเกี่ยวข้องกับอาชีพของผู้ตาย
3. เป็นผลงานของผู้ตาย หรือเรื่องวงศ์ตระกูลของผู้ตาย
4. เป็นเรื่องที่เจ้าภาพผู้พิมพ์ เป็นผู้พิจารณาคัดเลือกเรื่องมาพิมพ์ ตามความสนใจของผู้พิมพ์ หรือผลงานของบุคคลที่รู้จักใกล้ชิดกับผู้ตาย

แหล่งที่มาเรื่องมาพิมพ์ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากหอสมุดแห่งชาติแล้ว ยังมีแหล่งอื่น ๆ อีก เช่น มหาวิทยาลัย สำนักราชเลขาธิการ กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ 2525: 34-35)

ในด้านรูปแบบหนังสืออนุสรณ์งานศพ ที่พิมพ์แจกก่อนปีพ.ศ. 2480 ขึ้นไปมักจะใช้ปกสีต่าง ๆ ครั้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้หันมานิยมใช้ปกสีขาวตัวหนังสือสีดำ ส่วนหนังสือที่พิมพ์แจกในงานมงคลอื่น ๆ เช่น งานทำบุญอายุ ฉลองยศ ขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค กรุณ นิยมใช้ปกสีต่าง ๆ สวยงามตามความพอใจของผู้พิมพ์ ปัจจุบันหนังสืออนุสรณ์งานศพก็ใช้ปกสีต่าง ๆ ตามความพอใจของเจ้าภาพเช่นกัน แต่สีขาวและดำยังเป็นที่ยิยมอยู่ (สงวน อึ้งคง 2529: 172)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคนไทยพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพเป็นประเพณีสืบเนื่องนับแต่ พ.ศ. 2423 มาจนทุกวันนี้ เป็นเวลาประมาณ 100 กว่าปีแล้ว วัตถุประสงค์ในการพิมพ์หนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากเพื่อเป็นของชำร่วยให้ตอบแทนแก่ผู้ไปร่วมงานฌาปนกิจแล้ว ยังมีอีก 2 ประการคือ ประการแรก เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้วายชนม์ เผยแพร่ผลงาน และเกียรติคุณของผู้วายชนม์ ประการสุดท้าย เพื่อกุศลวิद्याทาน เผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชน ด้วยเหตุนี้หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ

1. ชีวประวัติของผู้ตาย
2. คำไว้อาลัย
3. เนื้อหา

ส่วนด้านเนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพ ตั้งแต่เริ่มต้นก็พัฒนาจากเนื้อหาด้านพุทธศาสนา ซึ่งคนไม่ชอบอ่าน เข้าใจยาก มาเป็นเรื่องประเภทนิทาน และเนื้อหาด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี เช่น ประชุมพงศาวดาร และในปัจจุบันวิทยากรต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เนื้อหาของหนังสืออนุสรณ์งานศพได้ขยายออกไปเป็นวิทยากรต่าง ๆ หลากหลาย เพื่อให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์จากหนังสืออนุสรณ์งานศพ เป็นการส่งเสริมให้เกิดความรู้อย่างกว้างขวาง และการแบ่งจำกัดเนื้อหาเป็น 3 ส่วนนี้ สมองจุ่มงหมายในการอ่านอย่างกว้าง ๆ (รัญจวน อินทรกำแหง 2520: 61, สมิต ตั้งทวี 2526: 1-2, ศรีสุดา จริยากุล 2527: 8) ไว้คือ

1. เพื่อทราบข่าวสารและข้อเท็จจริง การอ่านแบบนี้เป็นการอ่านที่รวดเร็ว สิ่งที่เราต้องการคือ คำตอบสั้น ๆ หัวข้อสำคัญ หรือแนวคิดเด่น ๆ ของข้อความทั้งหมด เช่น ชีวประวัติย่อ ๆ ของผู้ตาย
2. เพื่อแสวงหาความรู้ เป็นการอ่านเพื่อสะสมความรู้ ความคิดจากสิ่งที่อ่าน ประกอบการตัดสินใจ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ตนหรือส่วนรวม หนังสืออนุสรณ์งานศพทั้งเล่มสามารถสนองจุดมุ่งหมายข้อนี้ได้ตามความสนใจ ความสามารถของผู้อ่านในการกลั่นกรองเอาประโยชน์จากเนื้อหาที่อ่าน
3. เพื่อการศึกษาค้นคว้า เป็นการอ่านเพื่อให้ได้ความรู้ เพื่อนำมาเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน เนื้อหาต่าง ๆ จะให้ประโยชน์ดังกล่าวได้ เช่น ประชุมพงศาวดาร
4. เพื่อการพักผ่อนและความบันเทิง มีกิจกรรมหลายอย่างที่ทำเพื่อการพักผ่อนและความบันเทิง แต่วิธีที่สะดวกและประหยัดที่สุดคือ การอ่านหนังสือ การที่ได้อ่านหนังสือบางประเภทจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดได้ ฉะนั้น จึงถือว่าการอ่านเป็นการพักผ่อนสมองทางหนึ่ง หนังสืออนุสรณ์งานศพที่ให้ความเพลิดเพลินก็มี เช่น นิทาน นวนิยาย วรรณคดี และสารคดีท่องเที่ยว เป็นต้น

ดังนั้น หนังสืออนุสรณ์งานศพจึงมีประโยชน์ในด้านการศึกษาให้ความรู้ และให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน จากความสำคัญของหนังสืออนุสรณ์งานศพดังกล่าวแล้ว จึงได้มีผู้จัดตั้งห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพขึ้น เพื่อเป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าชีวประวัติบุคคล และวิชาการความรู้ คือ ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเปิดทำการวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 โดยมีผู้มีจิตศรัทธาบริจาคหนังสืออนุสรณ์งานศพให้เป็นจำนวนมาก นับว่าเป็นห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพแห่งแรกในประเทศไทย (นงลักษณ์ ไม่น่ายกิจ 2519: 47-52)